

ברנשטיין, שכבר ישראל דוידסון כתב ב"אוצר השירה והפיוט", שזמר זה נמצא במחזור ארס-צובא, שנדפס בוויניציאה בשנת רפ"ז. גרמה לטעות זו של ייחוס הזמר לאר"י העובדה, שאקרוסטיכון שלו הוא יצחק לי [וריא] חי [זק]. ובכמה דפוסים נוספו כמה בתים, כך שהאקרוסטיכון הוא יצחק לוריא חזק.

על קדושת השם, העם והארץ

בתפילת האזכרה לחיילי צה"ל אנו מתפללים לנשמות הקדושים שנלחמו בכל מערכות ישראל, במחתרת ובצבא ההגנה לישראל ושנפלו במלחמתם ומסרו נפשם על קדושת השם, העם והארץ (סדור "רינת ישראל", עמ' 395).

לפיעניד אסור לצרף ולהשוות קדושת השם, שהיא הקדושה כשלעצמה ולעילא ולעילא מכל קדושה, לשום קדושה אחרת. לפיכך יש להוסיף שתי תיבות וצריך לומר: "ומסרו נפשם על קדושת השם ועל קדושת העם והארץ", והכל אתי שפיר. בשעתו הצעתי זאת ברבים במאמר "בהצופה", ואמר לי הרה"ג ריי"מ לאו שליט"א, רבה של ת"א-יפו, שהתיקון נראה לו ושיביא את ההצעה לפני מועצת הרבנות הראשית לישראל. אלא שאחד הרבנים הראשיים לישראל שליט"א התנגד לכך (ואמר לי זאת בעצמו) וסבר, שיש לומר בתפילה רק שנפלו על קדושת השם ותו לא, ולפיכך נדחה הדבר, וחבל.

על התפילה לשלום המדינה

בחוברת "שמעתין" מס' 104-105 כתב גלעד שטראוס על "המקורות לתפילה לשלום המדינה". בהערה 1 שם, עמ' 83 כתב: "את התפילה לשלום המדינה תיקנו הרבנים הרצוג ועוזיאל. במספר רשימות של פרופ' ד"ר תמר בעיתון "מעריב" ו"הצפה" הוא טוען שלסופר ש"י עגנון היה משקל רב בניסוח ובסגנון התפילה". ולא דק הכותב. ולא רק פורתא לא דק, אלא טובא לא דק. אני לא טענתי שלעגנון "היה משקל רב בניסוח ובסגנון התפילה". כבר ב"הארץ" מייז באלול תשי"ח (21.9.48) נדפסה תפילה זו ולפניה נכתב ש"הרבנים הראשיים לארץ ישראל ר' י"א הרצוג ורבי"צ עוזיאל יסדו ותיקנו את התפילה הזאת להיאמר בכל בתי הכנסת בארץ ובתפוצות על ידי הרב או הש"ץ בשבתות ובמועדים אחרי קריאת התורה". ולאחריה נכתב "מוסרים לנו שעל פי הרב הראשי ר' י"א הרצוג השתתף גם הסופר ש"י עגנון בניסוח התפילה". אני טענתי, שעגנון הוא שחיבר את התפילה. רשאי כמובן הכותב הנכבד לחלוק על דעתי ולא לקבל את הראיות, שהבאתי לכך, אבל אין הוא רשאי לסלף את דברי בנושא זה, שכתבתי עליו כמה וכמה פעמים, כפי שהזכיר הכותב בעצמו. לא אחזור כאן, אפילו בקצירת האומר, על מה שכתבתי בסוגיא זו. אביא כאן רק את עדותו של עד נאמן, דב סדן ז"ל, שנתפרסמה בספר היובל לאהרן מירסקי. וזה לשונו: "ואעיד בזה כי בבואי לפני הרב ר' יצחק אייזיק הלוי הרצוג, והזכרתי, בין השיחים, כי ניסיתי לחבר בעניין כמין תפילה לשלום המדינה, חייד לעומתי ואמר: רש"י עגנון קדמך. והוא חיזוק לטענתו של ר' דוד תמר בזה" (באורח מדע, תשמ"ו, עמ' 551).

וכבר הבאתי עדות זו בשמו של דב סדן ברשימתי השנייה בנושא זה ב"מעריב" מיום ו' בתמוז תשד"מ (6.7.84), וב"הצפה" י"ג באדר תשמ"ז (13.3.87), בשיחה שקיימתי עם סדן בביתו בשנת תשמ"ו דיבר עימי על מאמרו הנ"ל. הזכרתי את רשימתי הנזכרת. השיב לי שנעלמה ממנו לצערו רשימה זו. ומאמרו לספר היובל הנ"ל כבר נדפס והלך ואי אפשר להוסיף דבר, בהערה 9 שם, עמ' 85 העיר שטראוס: "די תמר ברשימותיו הנ"ל עורר תגובות המייחסות ביטוי זה ("ראשית צמיחת גאולתנו") לרב קוק. אכן נמצאו ביטויים דומים אך לא נמצא הביטוי המדויק "ראשית צמיחת גאולתנו". והדין עימו אלא משום מה לא הזכיר שטראוס, שכותב שורות אלו הוא שכתב בתשובה ל"תגובות המייחסות ביטוי זה לרב קוק" ש"אוזן מלים תבחן תחוש בהבדל בין מטבע הלשון "ראשית צמיחת גאולתנו", שהוא ניב פיוטי מקורי לעצמו, לבין הלשונות שהבאנו למעלה, הבאים באיגרות הראי"ה קוק ובשאר כתביו תוך כדי כתיבתו השוטפת, שלעתים היתה כמעט כתיבה אוטומטית" ("מעריב" שם).

יש להעריך את העמל הרב והטרחה המרובה שטרח הכותב להשוואת התפילה לשלום המדינה עם "הנותן תשועה" ולמציאת המקורות מן התנ"ך ומן הסידור, שהשפיעו על "מנסחי התפילה". ברם יוצר גדול כעגנון, החוויה הפיוטית וכישרון היוצר שבו, הם שחברו יחדיו ועוררו אותו לכתיבת התפילה ולא זכרי פסוקים מן המקרא ומן התפילה.